

„Egzekutywa jest odpowiedzialna za Urząd i jego pracę”. Realizacja przez komitety powiatowe PZPR w województwie krakowskim (1955–1956) uchwały III Plenum KC PZPR w sprawie pracy organów bezpieczeństwa

Artykuł jest poświęcony realizacji zaleceń III Plenum KC PZPR, obradującego w dniach 21–24 stycznia 1955 r., zawartych w uchwale W sprawie pracy organów bezpieczeństwa publicznego oraz wzmocnienia kontroli partii nad działalnością tych organów, która zobowiązywała instancje partyjne szczebla wojewódzkiego i powiatowego do wdrożenia systemu kontroli nad reorganizowanym aparatem bezpieczeństwa. Przedmiotem analizy są źródła partyjne, przede wszystkim protokoły posiedzeń egzektyw komitetów powiatowych PZPR w województwie krakowskim, podczas których wcielano w życie wytyczne kierownictwa partii.

„Rozliczenia w bezpiecze”

Krytykę aparatu bezpieczeństwa PRL, która rozbrzmiała podczas III Plenum KC PZPR (21–24 stycznia 1955 r.) i za sprawą prasy została upubliczniona, poprzedziły zmiany w Związku Sowieckim, do których doszło po śmierci Józefa Stalina (5 marca 1953 r.). Niemal od razu włączono tam Ministerstwo

Bezpieczeństwa Państwowego (MGB¹) do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (MWD²), a na czele zreorganizowanego resortu stanął Ławrientij Beria. Władzę w ZSRS przejęło kierownictwo kolegium, w którym oprócz Berii (szefa MWD i wicepremiera) znaleźli się m.in. kierownik sekretariatu KC KPZS Nikita Chruszczow i premier Gieorgij Malenkow. Jeszcze w marcu 1953 r. Prezydium Rady Najwyższej ZSRS ogłosiło amnestię, w której wyniku łagry i więzienia opuściło ponad milion osób, jednak w zdecydowanej większości skazanych za przestępstwa pospolite. Z kolei w kwietniu tegoż roku ogłoszono rehabilitację lekarzy kremlowskich, aresztowanych w 1952 r. pod zarzutem spisku wymierzonego w najważniejszych ludzi władzy w ZSRS. W czerwcu 1953 r. w wyniku zawiązanego spisku, na którego czele stał Chruszczow, Beria został aresztowany, a w grudniu tegoż roku – wraz z kilkoma innymi funkcjonariuszami aparatu bezpieczeństwa – skazany na karę śmierci pod zarzutem próby „obalenia ustroju ZSRS”³. Dało to początek tzw. walce z beriowszczyzną, czyli mówiąc ogólnie – wszechwładzą policji politycznej.

Wydarzenia w ZSRS miały wpływ na sytuację w całym obozie komunistycznym, również w Polsce, gdzie zaczęto podnosić sprawę „łamania praworządności” przez aparat bezpieczeństwa, prokuraturę i sądownictwo. W kwietniu 1953 r. prokuratorzy przeprowadzili inspekcje w aresztach śledczych podległych MBP. Z kolei w maju tegoż roku minister bezpieczeństwa publicznego Stanisław Radkiewicz wydał rozkaz, w którym zwracał uwagę na konieczność przestrzegania przepisów prawa, w tym konstytucji PRL, w kwestii tymczasowego aresztowania. Bolesław Bierut 17 czerwca 1953 r., podczas narady partyjnej, wspomniał o potrzebie zerwania z „przejawami łamania praworządności”⁴. Zaczęto również interesować się działalnością Głównego Zarządu Informacji WP. Władze sowieckie wydały Bierutowi polecenie, aby zajął się śledztwem przeciwko Michałowi Roli-Żymierskiemu. W tym celu powołano w czerwcu 1953 r. komisję kierowaną

¹ Ros. МГБ – Министерство государственной безопасности (przyp. red.).

² Ros. МВД – Министерство внутренних дел (przyp. red.).

³ A. Hilger, *Związek Sowiecki 1945–1991* [w:] *Czekiści. Organy bezpieczeństwa w europejskich krajach bloku sowieckiego 1944–1989*, red. K. Persak, Ł. Kamiński, Warszawa 2010, s. 55–56; A. Skrzypek, *Mechanizmy uzależnienia. Stosunki polsko-radzieckie 1944–1957*, Pułtusk 2002, s. 310–313; A. Kutkowski, *Polityka karna władz PRL w 1953 r. – jej wyznaczniki i konsekwencje* [w:] *Yesterday. Studia z historii najnowszej. Księga dedykowana prof. Jerzemu Eislerowi w 65. rocznicę urodzin*, red. J. Olaszek, A. Dudek, Ł. Kamiński, K. Kosiński, M. Przeperski, K. Rokicki, P. Sasanka, R. Spalek, S. Stępień, Warszawa 2017, s. 204–205; *idem, Polskie rehabilitacje. Wybrane zagadnienia polityki karnej władz PRL w latach 1953–1957*, Lublin 2021, s. 117–133.

⁴ A. Kutkowski, *Polityka karna władz PRL...*, s. 208–209; *idem, Polskie rehabilitacje...*, s. 139, 140–141.

przez sekretarza KC PZPR Edwarda Ochaba⁵. W lipcu na naradzie przedstawicieli UB, MO, KBW, prokuratury i sądownictwa prokurator generalny Stefan Kalinowski mówił o nieprzestrzeganiu prawa i stosowaniu „niedopuszczalnych metod” podczas śledztw. O „łamaniu praworządności” w kontekście stosowanych metod pracy UB wypowiedział się również minister Radkiewicz⁶. Zniknięcie w grudniu 1953 r. podczas wyjazdu służbowego do Berlina Zachodniego wicedyrektora Departamentu X MBP ppłk. Józefa Świątły wywołało kolejne decyzje, w tym m.in. zwolnienie z MBP dyrektora Departamentu X MBP płk. Anatola Fejgina i dyrektora Departamentu Śledczego płk. Józefa Różańskiego oraz ogłoszenie redukcji etatów w resorcie bezpieczeństwa. W marcu 1954 r. Radkiewicz w czasie narady w MBP zakazał stosowania „gwałtu i przymusu fizycznego” oraz zakwestionował pogląd o „nadrzędności aparatu bezpieczeństwa nad administracją państwową”, co – jak zauważył Arkadiusz Kutkowski – było pokłosiem trwającej w Związku Sowieckim rozprawy z beriowszczyzną⁷. Podczas II Zjazdu KC PZPR (10–17 marca 1954 r.) pojawiły się postulaty przywrócenia w funkcjonowaniu partii „leninowskich norm życia”, a także zwiększenie – na wzór sowiecki – kolegialności zarządzania partią i państwem⁸.

28 września 1954 r. wyszło na jaw, że Świątło przebywa w Stanach Zjednoczonych, gdzie otrzymał azyl polityczny. Rozpoczęcie w październiku tegoż roku na falach Radia Wolna Europa audycji z udziałem Świątły, w których opowiadał o tym, co działo się w MBP, przyspieszyło zmiany w resorcie bezpieczeństwa publicznego⁹. Biuro Polityczne KC PZPR powołało komisję, która miała zbadać sytuację w MBP, a następnie wskazało kozły ofiarne, które miały odpowiedzieć za nadużycia w bezpieczeństwie (m.in. działający w strukturze MBP Departament X, który *de facto* był narzędziem wykorzystywanym w we-

⁵ E. Romanowska, *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza wobec problemu rozliczeń zbrodni stalinowskich 1956–1957* [w:] *W imię przyszłości partii. Procesy o łamanie tzw. praworządności socjalistycznej 1956–1957. Artykuły*, red. W. Muszyński, Warszawa 2021, s. 128.

⁶ R. Spalek, *Śledztwa i procesy rozliczeniowe wyższej kadry Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego oraz ich skutki (1954–1964)* [w:] *W imię przyszłości partii...*, s. 83–84.

⁷ A. Paczkowski, *Aparat bezpieczeństwa w latach odwilży – casus Polski*, „Zeszyty Historyczne” (Paryż) 1995, z. 114, s. 8–9; *idem*, *Wstęp* [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1953–1954. Taktyka, strategia, metody*, wybór i oprac. G. Majchrzak, A. Paczkowski, Warszawa 2004, s. 20–21; A. Kutkowski, *Polskie rehabilitacje...*, s. 196.

⁸ E. Romanowska, *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza...*, s. 128; A. Skrzypek, *Mechanizmy uzależnienia...*, s. 328.

⁹ D. Czerwiński, *Czas przemian i niepewności. Aparat bezpieczeństwa w Polsce Ludowej 1953–1956* [w:] *Między śmiercią Stalina a powrotem Gomułki. Studia*, red. S. Ligarski, M. Mazur, Szczecin 2020, s. 13. Na temat Józefa Świątły zob. szerzej: A. Paczkowski, *Trzy twarze Józefa Świątły. Przyczynek do historii komunizmu w Polsce*, Warszawa 2009.

„Egzekutywa jest odpowiedzialna za Urząd i jego pracę”...

wnątrzparyjnych rozgrywkach polskich komunistów¹⁰). Następnie w dniach 29–30 listopada 1954 r. odbyła się narada „centralnego aktywu partyjnego”. Podczas dyskusji wysunięto wiele zarzutów pod adresem kierownictwa partii (m.in. zarzut „łamania leninowskich zasad życia partyjnego”) oraz aparatu bezpieczeństwa, jego wszechwładzy i „stawiania się ponad partią”¹¹.

Pierwszą organizacyjną konsekwencją tych wydarzeń były zmiany strukturalne w policji politycznej, rozpoczęte po konsultacjach z władzami sowieckimi na wzór zmian w ZSRS, wdrożonych w 1953 r. Zamiast obarczonego zbrodniczą działalnością MBP na mocy dekretu Rady Państwa z 7 grudnia 1954 r. powołano dwie nowe instytucje – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, któremu podporządkowano m.in. milicję, oraz kolegialnie zarządzany – podległy Radzie Ministrów – Komitet ds. Bezpieczeństwa Publicznego, mający służyć do „ochrony ustroju ludowo-demokratycznego”¹². Terenowymi odpowiednikami Komitetu stały się wojewódzkie urzędy ds. bezpieczeństwa publicznego, a w powiatach – w zależności od „zagrożenia terenu” i związanych z tym wyzwań – powiatowe urzędy ds. bezpieczeństwa publicznego (kategoria wyższa) bądź delegatury wojewódzkich urzędów ds. bezpieczeństwa publicznego (kategoria niższa), w większości przekwalifikowanych w pierwszym kwartale 1956 r. na powiatowe delegatury ds. bezpieczeństwa publicznego¹³.

W grudniu 1954 r. na naradzie zorganizowanej w Komitecie ze zmianami organizacyjnymi w aparacie bezpieczeństwa oraz przyczynami ich wprowadzenia zapoznano szersze grono funkcjonariuszy z kręgów kierowniczych aparatu bezpieczeństwa. Z referatem na ten temat wystąpił przewodniczący KdsBP Władysław Dworakowski¹⁴. Sprecyzował on i rozwinął wiele wątków

¹⁰ Najobszerniej problematykę tę przedstawił R. Spalek w monografii „Komuniści przeciwko komunistom”. *Poszukiwanie wroga wewnętrznego w kierownictwie partii komunistycznej w Polsce w latach 1948–1956*, Warszawa–Poznań 2014.

¹¹ A. Paczkowski, *Rok 1956 jako cezura w historii aparatu bezpieczeństwa* [w:] *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*, księga druga, Białystok–Katowice 2010, s. 680–681; W. Ważniewski, *Władza i polityka w Polsce 1944–1956*, Siedlce 2001, s. 110–112; D. Czerwiński, *Czas przemian i niepewności...*, s. 13.

¹² DzU 1954, nr 54, poz. 269; A. Dudek, A. Paczkowski, *Polska. Organizacja i struktura organów bezpieczeństwa* [w:] *Czekiści...*, s. 398.

¹³ W. Frazik, *Struktura organizacyjna Urzędu Bezpieczeństwa w województwie krakowskim w latach 1945–1956 w świetle aktów normatywnych* [w:] *Strażnicy sowieckiego imperium. Urząd Bezpieczeństwa i Służba Bezpieczeństwa w Małopolsce 1945–1990*, red. F. Musiał, M. Wenklar (seria „Bezpieka przeciw Małopolanom”, t. 1), Kraków 2009, s. 55–56.

¹⁴ *Referat przewodniczącego Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego Władysława Dworakowskiego na naradzie aktywu partyjno-służbowego organów bezpieczeństwa publicznego, Warszawa, 10 XII 1954 r.*

dotyczących „wypaczeń” w resorcie bezpieczeństwa. Mówił m.in. o „szeregu nienormalności”, mając na myśli wtrącanie się w politykę kadrową i funkcjonowanie instytucji państwowych i gospodarczych oraz organizacji społecznych. Skrytykował dotychczasowe praktyki pracy z agenturą, której masowy werbunek był wykorzystywany do „kontrol i ingerencji [...] w różne dziedziny naszego życia”. W wystąpieniu Dworakowskiego pojawiły się wzmianki o konieczności kontrolowania aparatu bezpieczeństwa przez organizacje partyjne różnego szczebla. Zachęcał kierowników wojewódzkich urzędów ds. bezpieczeństwa publicznego, aby omawiali na posiedzeniach egzektyw wojewódzkich PZPR tematykę związaną z pracą aparatu bezpieczeństwa. Wspomniał również o „nowym ustawieniu”, czyli wypracowaniu – dostosowanych do aktualnych wyzwań – metod pracy operacyjnej policji politycznej, dzięki którym będzie ona mogła „jeszcze skuteczniej niż dotąd bić wroga”¹⁵.

Sąd nad bezpieczeńką i zalecenia III Plenum PZPR

Partyjny sąd nad aparatem bezpieczeństwa odbył się na III Plenum KC PZPR, które obradowało w stolicy w dniach 21–24 stycznia 1955 r. Jednoznaczna opinię na ten temat przedstawił w referacie Bolesław Bierut. Stwierdził on, że aparat bezpieczeństwa w swojej codziennej pracy nie potrafił dostosować się do zmian dokonujących się w państwie i społeczeństwie, co doprowadziło do „wypaczeń”, którymi obarczył kierownictwo resortu¹⁶. Witold Gieszczyński zauważył, że była to „osobliwa konstatacja”, skoro sam Bierut przewodniczył pracom powołanej w 1949 r. Komisji Biura Politycznego dla spraw Bezpieczeństwa, w której zasiadali także Jakub Berman, minister bezpieczeństwa publicznego Stanisław Radkiewicz oraz trzej jego zastępcy – Mieczysław Mietkowski, Roman Romkowski i Konrad Świetlik. Ten wąski krąg osób był wtajemniczony w najważniejsze przedsięwzięcia aparatu bezpieczeństwa, a niejednokrotnie podejmował najważniejsze decyzje w resorcie, zarówno

[w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1954–1956. Taktyka, strategia, metody*, wstęp A. Paczkowski, wybór i oprac. G. Majchrzak, A. Paczkowski, Warszawa 2001, s. 35–58.

¹⁵ *Ibidem*, s. 44–56.

¹⁶ *Referat I sekretarza KC PZPR B. Bieruta: „Zadania partii w walce o umacnianie codziennej więzi z masami pracującymi”*, „Gazeta Krakowska”, 26 I 1955; zob. także: W. Ważniewski, *Władza i polityka...*, s. 112–113; W. Gieszczyński, *Kryzys aparatu bezpieczeństwa w latach 1954–1956 (na przykładzie województwa olsztyńskiego)*, „Echa Przeszłości” 2017, t. 18, s. 304; A. Kutkowski, *Polskie rehabilitacje...*, s. 243–245.

w sprawach organizacyjnych, jak i personalnych¹⁷. W uchwale, wieńczącej obrady III Plenum KC PZPR W sprawie pracy organów bezpieczeństwa publicznego oraz wzmocnienia kontroli partii nad działalnością tych organów powtórzono zarzuty pod adresem aparatu bezpieczeństwa, które wcześniej wypowiedział Bierut. W ten sposób chciano wmówić członkom PZPR i społeczeństwu, że pełną odpowiedzialność za masowe represje i zbrodnie w Polsce ponosił wyłącznie aparat bezpieczeństwa, który rzekomo wyrwał się spod kurateli partii. W uchwale podkreślono wprawdzie zasługi policji politycznej w zdobyciu i utrwaleniu przez komunistów władzy w Polsce i rozprawieniu się z oporem „wroga”, jednak zauważono, że nie zrozumiała ona właściwego znaczenia „kierowniczej roli partii”. „Wypaczenia” w funkcjonowaniu bezpieczeństwa, ogólnie ujmując, sprowadzały się do „uchylania się kontroli instancji partyjnych”, demonstrowania „nadrzędności wobec innych ogniw aparatu państwowego”, a także „nieuzasadnionej ingerencji poszczególnych organów bezpieczeństwa w różne dziedziny [...] życia”¹⁸. W związku z tą oceną zalecono, aby instancje partyjne szczebla centralnego, wojewódzkiego i powiatowego „rozwickły w organach bezpieczeństwa poczucie głębokiej odpowiedzialności za powierzone im przez partię i rząd ważne zadania – ochrony ustroju ludowo-demokratycznego, walki z agentami imperialistycznymi i reakcją, walki z sabotażem i dywersją”, a także pomagały policji politycznej w przystosowaniu się do nowych metod pracy. Ponadto struktury partyjne powinny wzmocnić rolę komórek partyjnych w aparacie bezpieczeństwa, rozwijać pracę ideowo-wychowawczą wśród funkcjonariuszy oraz na bieżąco zapoznawać ich z uchwałami partii. Pierwsi sekretarze komitetów wojewódzkich i powiatowych PZPR z większą uwagą powinni podchodzić do problemów pracy organów bezpieczeństwa oraz interesować się sprawami kadrowymi jednostek działających na ich terenie. Konkretnym wyrazem sprawowania pieczy nad UB było zalecenie, aby wysłuchiwać na posiedzeniach egzekutywy KW i KP sprawozdań z pracy organów bezpieczeństwa. Sekretarze KW i KP powinni interesować się problemami aparatu bezpieczeństwa i pomagać im w razie występujących trudności¹⁹.

¹⁷ W. Gieszczyński, *Kryzys aparatu bezpieczeństwa...*, s. 304; A. Paczkowski, *PZPR a aparat bezpieczeństwa* [w:] *PZPR jako machina władzy*, red. D. Stola, K. Persak, Warszawa 2012, s. 185–186.

¹⁸ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, 01225/220, Korespondencja KdsBP z 1955 r., Uchwała III Plenum KC PZPR w sprawie pracy organów bezpieczeństwa publicznego oraz wzmocnienia kontroli nad działalnością tych organów, k. 64–65 (pdf). Tekst uchwały został opublikowany w: *Uchwały Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej od II do III Zjazdu*, Warszawa 1959, s. 45–49.

¹⁹ *Ibidem*, k. 68 (pdf).

W dyskusjach toczących się podczas III Plenum wiele miejsca poświęcono również wyrażeniu dezaprobaty dla dotychczasowego stylu pracy partyjnej, braku kolegialnego zarządzania partią, „komenderowania” i „tłumienia krytyki”. W uchwale W sprawie pełnego przestrzegania leninowskich zasad życia partyjnego i kolegialności kierownictwa oraz przewyciężenia biurokratycznych wypaczeń w pracy Partii i w aparacie partyjnym²⁰ znalazł się również fragment poświęcony krytyce pracy UB. Miała ona jednak przede wszystkim na celu zaktywizowanie szerokich kręgów partyjnych, zwłaszcza szeregowych członków partii, do zaangażowania w pracę w różnych gremiach, ożywienia demokracji wewnątrzpartyjnej oraz podjęcie autentycznej dyskusji i wymiany poglądów, a także do rzeczowej krytyki i samokrytyki. Za sprawą publikacji referatu Bieruta i komentarzy na temat III Plenum i podjętych tam uchwał na łamach lokalnej prasy wiedza na temat „wypaczeń” w pracy aparatu bezpieczeństwa i postulaty nawołujące do wprowadzenia „leninowskich norm” w życiu partyjnym trafiły do ogółu mieszkańców województwa²¹.

Podczas obrad III Plenum, podobnie jak wcześniej na naradach organizowanych w KdsBP, pojawiła się zapowiedź nowych przepisów resortowych, które miały być wskazówką do realizacji bieżących zadań aparatu bezpieczeństwa i dostosowania do nich nowych metod pracy²².

Na instrukcje aparat bezpieczeństwa musiał jednak czekać przeszło dwa miesiące, co niewątpliwie wpłynęło na zastój w pracy operacyjnej, czemu towarzyszyły nie do końca przemyślana redukcja sieci agenturalnej oraz „tendencje likwidatorskie” niektórych pionów operacyjnych UB²³.

²⁰ Uchwała III Plenum KC PZPR z 24 stycznia 1955 r. „w sprawie pełnego przestrzegania leninowskich zasad życia partyjnego i kolegialności kierownictwa oraz przewyciężenia biurokratycznych wypaczeń w pracy Partii i w aparacie partyjnym” [w:] *Dokumenty programowe polskiego ruchu robotniczego 1878–1984*, red. N. Kołomańczyk, B. Syzdek, wybór i oprac. J. Jakubowski, A. Kochański, W. Kowalski, Warszawa 1986, s. 467–482.

²¹ Zob. m.in.: *Komunikat o III Plenum Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej*, „Gazeta Krakowska”, 25 I 1955; *III Plenum Komitetu Centralnego PZPR*, „Gazeta Krakowska”, 31 I 1955 (przedruk z „Trybuny Ludu”); *Samo nawoływanie – nie pomoże*, „Gazeta Krakowska”, 9 II 1955; *Zadania partii w walce o umocnienie więzi z masami pracującymi*, „Gazeta Krakowska”, 16 II 1955 (był to obszerny fragment wystąpienia I sekretarza KW PZPR w Krakowie Walentego Titkova na Plenum KW PZPR 9 II 1955 r.); *Porozmawiajmy: czy „nic nowego”?*, „Gazeta Krakowska”, 18 II 1955; *Pod znakiem śmiałej krytyki*, „Gazeta Krakowska”, 23 II 1955.

²² W. Gieszczyński, *Kryzys aparatu bezpieczeństwa...*, s. 304; *Wystąpienie członka Biura Politycznego KC PZPR Franciszka Mazura na naradzie aktywu partyjno-służbowego organów bezpieczeństwa publicznego*, Warszawa, 11 XII 1954 r. [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1954–1956...*, s. 61.

²³ *Referat na temat przedstawienia pracy organów bezpieczeństwa w związku z wytycznymi III Plenum KC PZPR wygłoszony przez zastępcę przewodniczącego Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego*

„Egzekutywa jest odpowiedzialna za Urząd i jego pracę”...

Ostatecznie 11 marca 1955 r. ukazała się uchwała KdsBP o zasadach pracy z agenturą, prowadzeniu rozpracowań agenturalnych i ewidencji operacyjnej²⁴, która była wprowadzeniem do dwóch instrukcji – nr 03/55 O zasadach prowadzenia rozpracowania agenturalnego i ewidencji operacyjnej w organach bezpieczeństwa publicznego PRL²⁵ i nr 04/55 O zasadach pracy z agenturą w organach bezpieczeństwa publicznego PRL²⁶. Uchwała zalecała przebudowę sieci agenturalnej i jej „oczyszczenie” z osób bezwartościowych oraz precyzowała kategorie „wrogów”. Policja polityczna miała skoncentrować się na walce z „przestępczą działalnością szpiegów, terrorystów, dywersantów, sabotażystów, rewizjonistów”, a także „anty ludową działalnością reakcyjnego kleru, kułactwa, byłych wielkich obszarników, kapitalistów”²⁷.

Realizacja wytycznych III Plenum w województwie krakowskim

Po zakończeniu styczniowego plenum KC PZPR polecił rozpowszechnienie treści jego uchwał we wszystkich organizacjach partyjnych²⁸. Echa dyskusji na różnych szczeblach instancji PZPR znalazły swoje odbicie w prasie lokalnej²⁹.

Jana Ptasieńskiego podczas narady aktywu kierowniczego 24–26 marca 1955 r. [w:] Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1954–1956... , s. 87–90.

²⁴ Uchwała Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego z 11 marca 1955 r. o zasadach pracy z agenturą, prowadzeniu rozpracowań agenturalnych i ewidencji operacyjnej [w:] *Księga bezprawia. Akty normatywne kierownictwa resortu bezpieczeństwa publicznego (1944–1956)*, wybór i oprac. B. Kopka. Warszawa 2011, s. 839–852.

²⁵ Instrukcja nr 03/55 o zasadach prowadzenia rozpracowania agenturalnego i ewidencji operacyjnej w organach bezpieczeństwa publicznego PRL [w:] *Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa (1945–1989)*, oprac. T. Ruzikowski, Warszawa 2004, s. 47–68

²⁶ Instrukcja nr 04/55 o zasadach pracy z agenturą w organach bezpieczeństwa publicznego PRL, Warszawa, 11 III 1955 r. [w:] *Instrukcje pracy operacyjnej...*, s. 69–92.

²⁷ Uchwała Komitetu..., s. 845.

²⁸ *Uwagi o sposobie omawiania w terenowych organizacjach partyjnych uchwał III Plenum KC*, <https://zpe.gov.pl/kronika/622628> (dostęp 25 X 2023 r.); T. Kurpierz, *Schyłek stalinizmu i początek odwilży (1953–1955)* (seria: „Czas przełomu. Destalinizacja, rok 1956 i koniec odwilży w województwie stalinogrodzkiem / katowickim (1953–1961)”, t. 1), Warszawa–Katowice 2023, s. 324.

²⁹ Zob. np.: E. Gabara, *O leninowskich normach życia partyjnego (I)*, „Gazeta Krakowska”, 2 III 1955; *idem*, *O leninowskich normach życia partyjnego (II)*, „Gazeta Krakowska”, 3 III 1955; *idem*, *O leninowskich normach życia partyjnego (III)*, „Gazeta Krakowska”, 4 III 1955; *Odpowiedzialność spada na KP i KM*, „Gazeta Krakowska”, 9 III 1955; *Pierwsze kroki*, „Gazeta Krakowska”, 14 III 1955; *III Plenum pobudziło inicjatywę oddolną Organizacji Partyjnych*, „Wiadomości Sąddeckie”, 20 III 1955; *Realizujemy Uchwały III Plenum. Z narady Pow. Komitetu PZPR*, „Echo Limanowskie”, 25 V 1955. Realizację uchwał III Plenum na łamach organu KC PZPR skomentowali również nowi „młodzi” sekretarze KC (zob. J. Morawski, *Po III Plenum Komitetu Centralnego*, „Życie Partii” 1955, maj, nr 1, s. 3–10; W. Martwin, *Kilka uwag w sprawie krytyki*, „Życie Partii” 1955, czerwiec, nr 2, s. 3–7).

Tymczasem mimo wyraźnych zaleceń III Plenum, dotyczących objęcia aparatu bezpieczeństwa nadzorem partyjnym, kierownictwo KW PZPR w Krakowie zwlekało z ich realizacją. Wskutek tego w odniesieniu do aparatu bezpieczeństwa, oceny jego dotychczasowej pracy i jego dalszego funkcjonowania należało uwzględnić nie tylko wytyczne partyjne (III Plenum), lecz także służbowe (uchwała KdsBP). Dotykały one zarówno policji politycznej jako instytucji i ogółu funkcjonariuszy, jak i instancji partyjnych i komórek PZPR w jednostkach UB, których rola w nadzorze nad funkcjonowaniem policji politycznej miała być większa.

Zanim zostaną przedstawione wydarzenia w Krakowie i województwie po III Plenum, należy cofnąć się do lat wcześniejszych, ponieważ kwestia niewłaściwej kontroli nad UB przez partię pojawiła się już w 1953 r. Przy okazji dyskusji o pracy KZ PZPR przy WUBP wskazano na brak należytej „opieki” nad organizacją partyjną ze strony KW, zaniedbywanie pracy zaznajamiającej członków partii w UB z aktualną polityką PZPR i jej wytycznymi. Zasygnalizowano też zaobserwowane przypadki „wywyższania” się funkcjonariuszy „ponad partię”³⁰. W zaleceniach egzekutywy KW stwierdzono m.in., że KZ „jest niedostatecznie związany z całokształtem życia partii i mało przyczynia się do upolitycznienia pracy zawodowej poszczególnych ogniw Urzędu”, a „oderwanie od polityki partii i Rządu doprowadza do zawężenia horyzontu politycznego operatywnego aparatu WUBP”. W zaleceniach znalazły się również wskazówki dla egzekutywy KW, która powinna regularnie analizować „poszczególne odcinki działalności urzędu i organizacji partyjnej”, oraz sekretarza KW, który powinien uczestniczyć w posiedzeniach egzekutywy KZ przy WUBP. Ponadto zobowiązano egzekutywę KW PZPR, aby w kalendarzu posiedzeń na rok 1954 uwzględniła sprawozdanie szefa WUBP o stanie bezpieczeństwa w województwie. Chociaż dyskusja była skoncentrowana na pracy instancji partyjnej przy WUBP i jego relacjach z KW PZPR, zdecydowano, że z zaleceniami powinny zostać zapoznane również komórki partyjne przy powiatowych urzędach bezpieczeństwa³¹.

Kolejną okazją do zajęcia się pracą UB była „sprawa przegięć”, których dopuścili się funkcjonariusze WUBP, przydzieleni do pracy operacyjnej na terenie Nowej Huty. Doszło tam m.in. – jak ustalono w rozmowie między

³⁰ Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej AN Kr), Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Krakowie (dalej KW PZPR Kraków), 211, Protokoły posiedzeń egzekutywy KW PZPR z załącznikami 2 X – 31 XII 1953, Protokół nr 53 posiedzenia egzekutywy KW z 23 X 1953 r., s. 239–241.

³¹ *Ibidem*, Zalecenia egzekutywy KW z 23 X 1953 r., Kraków, 31 X 1953 r. [załącznik do protokołu nr 53 posiedzenia egzekutywy KW z 23 X 1953 r.], s. 265, 271–275.

funkcjonariuszem UB a prokuratorem – do wykorzystania stanowiska do bezpodstawnego aresztowania na trzy miesiące kobiety. Po ujawnieniu tego przypadku „naruszenia praworządności” I sekretarz KW PZPR Walenty Titkow ponownie zarzucił wojewódzkiej instancji partyjnej „brak czujności” w nadzorze nad pracą aparatu bezpieczeństwa i zalecił wyegzekwowanie od szefa WUBP Lutosława Stypczyńskiego przedstawienia informacji o pracy UB³².

9 kwietnia 1954 r. doszło wreszcie do zapowiadanego posiedzenia egzekutywy KW, na którym wysłuchano informacji szefa WUBP o stanie bezpieczeństwa w województwie krakowskim. Podczas dyskusji pojawiły się m.in. zastrzeżenia co do poziomu pracy referentów terenowych (gminnych) UB w kontekście polityki rolnej (m.in. zakładania spółdzielni produkcyjnych)³³. Wówczas Edward Gabara, II sekretarz ds. organizacyjnych KW PZPR w Krakowie, powiedział coś, co mogło w jakimś stopniu tłumaczyć dotychczasowe zaniedbania partii w nadzorze nad terenowymi jednostkami UB: „Mamy również i takie sygnały, że KP nie chcą stawiać na swych egzekutywach oceny pracy UB na swoim terenie, pomimo że często skarżą się na niewłaściwy styl pracy”³⁴. Przy tej okazji nie po raz pierwszy na posiedzeniu padły krytyczne uwagi pod adresem samej egzekutywy. Gabara stwierdził:

trzeba przyznać samokrytycznie, że konkretnej politycznej pomocy ze strony KW dla WUBP dotychczas też nie było. Nasi kierownicy [zapewne chodziło o kierowników wydziałów KW PZPR – M.K.] nie interesują się głębiej pracą urzędu, nie chodzą na narady, na których można by przyrzeć się stylowi ich pracy, cały szereg zagadnień omówić i wspólnie rozstrzygnąć wiele spraw³⁵.

Charakterystyczna była również wypowiedź Titkova, który w związku z niesatysfakcjonującą pracą powiatowych jednostek UB „na odcinku wiejskim” stwierdził: „Trzeba nauczyć szefów PUBP, aby kontaktowali się na co dzień z sekretarzami KP i żyli tym, co w danej chwili jest najaktualniejsze w partii”³⁶. Wobec tego zaproponował, aby egzekutywa KW PZPR zaleciła

³² AN Kr, KW PZPR Kraków, 212, Protokoły posiedzeń egzekutywy KW PZPR z załącznikami 9 I – 26 II 1954, Protokół nr 1/54 posiedzenia egzekutywy KW z 9 I 1954 r., s. 4–6, 8.

³³ AN Kr, KW PZPR Kraków, 213, Protokoły posiedzeń egzekutywy KW PZPR w Krakowie z załącznikami 5 III – 23 IV 1954, Protokół nr 13/54 posiedzenia egzekutywy KW PZPR w Krakowie z 9 IV 1954 r., s. 355–359.

³⁴ *Ibidem*, s. 359.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, s. 363.

komitetem powiatowym PZPR przeprowadzenie w drugim kwartale 1954 r. podobnych dyskusji na temat bezpieczeństwa w powiatach na podstawie informacji przedstawionych przez szefów PUBP. Takie spotkania miały być okazją do oceny pracy lokalnego aparatu bezpieczeństwa przez członków powiatowych egzekutyw partii³⁷.

Wśród wniosków egzekutywy, podsumowujących tę dyskusję, znalazły się m.in. punkty dotyczące sprawozdań, a także zorganizowania narad z referentami gminnymi UB, podczas których należało „ocenić dotychczasowy styl ich pracy i wyciągnąć wnioski na przyszłość”³⁸.

Faktycznie, w większości powiatów egzekutywy zorganizowały posiedzenia, na których szefowie UB (w przeważającej większości członkowie egzekutywy) przedstawili informacje o stanie bezpieczeństwa w powiatach. Spotkania miały różny przebieg, np. w powiecie krakowskim dyskusja była stosunkowo krótka, a po zapoznaniu się z informacją sekretarz POP w Hucie Aluminium w Skawinie wyraził opinię, że aby UB mógł skutecznie „bić wroga”, niezbędna jest poprawa pracy politycznej z funkcjonariuszami, bo wówczas zdołają „przewyżyć chytrą wroga”³⁹. Z kolei w Nowym Sączu po złożeniu informacji przez szefa PUBP Stanisława Topora członkowie egzekutywy byli przede wszystkim zainteresowani „zwalczeniem działalności wroga” i zasypali go pytaniami o konkretne sprawy, wpływające na stan bezpieczeństwa w powiecie, które m.in. dotyczyły „uniemożliwienia zbierania się świadków Jehowy” czy sposobu „zlikwidowania band grasujących w powiecie”⁴⁰. Topór dyplomatycznie wyjaśnił, że nie o wszystkim członkowie egzekutywy mogą wiedzieć⁴¹. Podsumowując dyskusję, II sekretarz KP Franciszek Janicki powtórzył to, o czym mówiono na posiedzeniach w Krakowie, a więc o konieczności powiązania pracy operacyjnej UB z bieżącą polityką i realizacją wytycznych partii w codziennych zadaniach⁴². Podobnie w Żywcu, wypowiedzi uczestników posiedzenia odnosiły się do różnych

³⁷ *Ibidem*, s. 363–365.

³⁸ *Ibidem*, Wnioski egzekutywy KW z 9 IV 1954 r. [załącznik do protokołu nr 13/54 posiedzenia egzekutywy KW PZPR w Krakowie z 9 IV 1954 r.], s. 415–417.

³⁹ AN Kr, Komitet Powiatowy PZPR w Krakowie (dalej KP PZPR Kraków), 39, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Krakowie z załącznikami 5 V – 2 IX 1954, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR z 2 VI 1954 r., s. 109.

⁴⁰ AN Kr, KP PZPR w Nowym Sączu (dalej KP PZPR Nowy Sącz), 73, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Nowym Sączu z załącznikami 30 VI – 8 IX 1954, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Nowym Sączu z 28 VII 1954 r., s. 547.

⁴¹ *Ibidem*, s. 549.

⁴² *Ibidem*, s. 550.

problemów, z którymi władze polityczne i aparat bezpieczeństwa borykały się w powiecie. Także tutaj padały krytyczne uwagi o pracy UB, np. zarzut braku „czujności”, który powodował, że „wrogowie” Polski Ludowej prowadzili swoją szkodliwą działalność w zakładach przemysłowych i rolnictwie⁴³. W pisemnej informacji przygotowanej przez szefa PUBP Zygmunta Raka (odczytanej przez jego zastępcę) znalazł się fragment, w którym próbował on usprawiedliwiać niedociągnięcia w pracy referentów gminnych na terenach wiejskich brakiem wsparcia ze strony komórki partyjnej przy PUBP, która nie potrafiła wyjaśnić funkcjonariuszom operacyjnym, jak wyglądały „nowe formy i metody pracy wroga”. Bez tej wiedzy nieuświadomieni politycznie funkcjonariusze nie potrafili właściwie zareagować. Przy tej okazji Rak skrytykował postawę komitetu powiatowego, który jego zdaniem dotychczas nie wspierał działań urzędu⁴⁴.

Nieco inny przebieg miało posiedzenie egzekutywy w Myślenicach, gdzie na plan pierwszy wysunął się temat konfliktu między kierownictwem UB a MO⁴⁵. Nie wnikając w szczegóły tej sprawy, w podsumowaniu dyskusji I sekretarz KP Stanisław Śliwa przyznał, że komitet powiatowy zbyt słabo wspierał zarówno UB, jak i MO w ich codziennych zadaniach. Po drugie, jak zauważył Śliwa, „my jako egzekutywa nie żądaliśmy roboty, tow. Ćwik [szef UB] nawet sam się dopominał, a myśmy nie żądali”, co można odczytać jako brak instruowania aparatu bezpieczeństwa przez kierownictwo partyjne co do kierunków, w których ma być prowadzona bieżąca praca operacyjna⁴⁶.

Zanim jesienią 1954 r. doszło do krytyki aparatu bezpieczeństwa na forum Biura Politycznego KC PZPR i pełnego przerzucenia na niego winy za represje i zbrodnie nazywane eufemistycznie „wypaczeniami” w województwie krakowskim, kierownictwo partyjne podjęło wysiłki, aby zaznajomić się z pracą UB i zwiększyć opiekę nad tą instytucją. Można powiedzieć, że był to pierwszy – jak się miało okazać wstępny – etap

⁴³ AN Kr, KP PZPR w Żywcu (dalej: KP PZPR Żywiec), 64, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Żywcu z załącznikami 6 I – 9 VII 1954, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Żywcu z 2 VI 1954 r., k. 374–376, 378–379.

⁴⁴ *Ibidem*, Sprawozdanie szefa PUBP o stanie bezpieczeństwa w pow. żywieckim, Żywiec, 26 V 1954 r. [załącznik do protokołu posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Żywcu z 2 VI 1954 r.], k. 407.

⁴⁵ Niestety w aktach nie zachował się załącznik do protokołu posiedzenia, którym była informacja I sekretarza na temat UB i MO w powiecie (AN Kr, Komitet Powiatowy PZPR w Myślenicach (dalej: KP PZPR Myślenice), 64, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR z załącznikami 8 I – 2 VI 1954, Protokół nr 22/54 posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Myślenicach z 2 VI 1954 r., k. 356–363).

⁴⁶ *Ibidem*, k. 362.

zbliżenia się aktywu partyjnego do aparatu bezpieczeństwa, zapoznania się na różnym poziomie szczegółowości z jego codzienną pracą operacyjną i występującymi problemami. Była to również okazja do dyskusji i formułowania wniosków mających na celu poprawę funkcjonowania policji politycznej. Zresztą, jak wynika z wystąpienia przewodniczącego KdsBP Dworakowskiego na przywołanej już naradzie 10 grudnia 1954 r., przy okazji wytknięcia komitetem wojewódzkim PZPR zaniedbań w zakresie „opieki” nad aparatem bezpieczeństwa na własnym terenie, wspominał, że tylko w ośmiu województwach instancje te w 1954 r. zorganizowały posiedzenia, na których zajęto się oceną pracy UB⁴⁷. Jak widać, jednym z tych województw było krakowskie.

Wracając do roku 1955, należy stwierdzić, że odstęp między ukazaniem się uchwał styczniowych i uchwały KdsBP wymusił działania dwuetapowe. Najpierw zajęto się upowszechnieniem uchwał III Plenum. Odbywało się to na posiedzeniach egzektyw powiatowych bądź zebraniach podstawowych organizacji partyjnych w jednostkach UB. Pierwszy sposób zastosowano w Żywcu i Bochni⁴⁸, a drugi – w Nowym Sączu. Ponieważ nie zachowały się dokumenty komitetów zakładowych lub podstawowych organizacji partyjnych PZPR przy powiatowych jednostkach UB jako zwarte zespoły aktowe⁴⁹, można jedynie przyjąć hipotezę, że tak jak w Nowym Sączu postąpiono w większości pozostałych powiatów⁵⁰.

W Żywcu uczestników posiedzenia z treścią uchwały (określoną jako Instrukcja KC w sprawie pracy organów bezpieczeństwa) zapoznał sekretarz propagandy KP PZPR Władysław Cader. Kierownik PUdsBP Rak przyznał, że uchwała unaoczniała, jakie błędy dotychczas popełniał, ale ich nie dostrzegął, tłumacząc zachowanie swoje i innych funkcjonariuszy urzędu „głupimi

⁴⁷ Referat przewodniczącego Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego Władysława Dworakowskiego na naradzie aktywu partyjno-służbowego..., s. 50.

⁴⁸ Nie ma pewności, że posiedzenie to wprost odnosiło się do zaleceń zawartych w uchwale III Plenum, jednak tematyka dyskusji pokrywała się z tym, czego dotyczyła ta uchwała (AN Kr, Komitet Powiatowy PZPR w Bochni (dalej KP PZPR Bochnia), 69, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Bochni z załącznikami 12 I – 18 V 1955, Protokół egzekutywy KP PZPR w Bochni z 16 II 1955 r., s. 99–103).

⁴⁹ Protokół posiedzenia POP przy PUdsBP w Nowym Sączu znalazł się w aktach postępowania prowadzonego przez WKKP KW PZPR w Krakowie przeciwko Stanisławowi Toporowi (AN Kr, Wojewódzka Komisja Kontroli Partyjnej w Krakowie (dalej WKKP Kraków), 5670, WKKP KW PZPR w Krakowie, Akta postępowania przeciwko Stanisławowi Toporowi, Protokół posiedzenia POP przy PUdsBP w Nowym Sączu z 26 II 1955 r., b.p.).

⁵⁰ Hipotezę tę uprawdopodobnia analiza zachowanych protokołów posiedzeń powiatowych egzekutywy PZPR, z której wynika, że tylko w Bochni i Żywcu na posiedzeniach egzektyw omówiono problematykę ujętą w uchwale III Plenum KC PZPR.

zarządzeniami”, „chodzeniem na łatwiznę”, poddawaniem ludzi represjom i stosowaniem przemocy⁵¹. Cader stwierdził, że dotychczasowa praktyka funkcjonariuszy UB była oparta na zastraszaniu ludzi, ale dodał także, że aparat bezpieczeństwa powinien pomóc partii w realizacji polityki rolnej, zwłaszcza przy „demaskowaniu wrogów” w procesie organizowania nowych spółdzielni produkcyjnych⁵². Z protokołu posiedzenia nie wynikało nic, co wskazywałoby na to, że w powiecie żywieckim na dużą skalę dochodziło do przypadków „naruszania praworządności”, również już po III Plenum. Dopiero posiedzenie egzekutywy KW PZPR, zwołane 25 lutego 1955 r., ujawniło sytuację, w którą zamieszani byli funkcjonariuszy UB, MO, prokuratury i sądu. Kierownik WUdsBP Stypczyński przyznał, że Żywiec był jednym z tych powiatów w województwie krakowskim, „gdzie najwięcej została naruszona praworządność”, i był zdania, że bez „radykalnych posunięć personalnych w Żywcu sytuacji nie uzdrowimy”⁵³. Dyskutanci winą obarczyli szefa UB Raka, a także kierownictwo partyjne w powiecie, które nie interesowało się pracą tych instytucji. Jan Stefanik, I sekretarz KP PZPR w Żywcu, próbował obciążyć odpowiedzialnością za tę sytuację aparat bezpieczeństwa, którego – jak przekonywał – styl pracy po III Plenum się nie zmienił. Jako przykład opisał sytuację z udziałem funkcjonariusza UB, który podczas próby rewizji u jadącego furmanką chłopa usłyszał, że ten „się go nie boi, za co został zбитy po twarzy”⁵⁴. Sekretarz ds. propagandy KW PZPR Stanisław Pięta, podsumowując dyskusję, wysunął kilka propozycji, m.in. przeanalizowania sytuacji w pozostałych powiatach w kontekście wydarzeń w Żywcu, powołania komisji, która miała wypracować zmiany personalne, oraz polecenie komórkom partyjnym w UB, MO, sądzie i prokuraturze, aby zapoznały pracowników z uchwałą III Plenum i „wyciągnęły praktyczne wnioski do dalszej pracy”⁵⁵.

Z kolei zebranie komórki partyjnej przy nowosądeckim UB rozpoczęło się od wygłoszenia referatu poświęconego uchwałąm III Plenum, po czym nastąpiła dyskusja. W wypowiedziach funkcjonariuszy, którzy zabrali głos, dominowały samokrytyka i kajanie się za błędy popełniane w pracy zawodowej

⁵¹ AN Kr, KP PZPR Żywiec, 66, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Żywcu z załącznikami 5 I – 22 VI 1955, Protokół posiedzenia z egzekutywy KP PZPR w Żywcu z 9 II 1955 r., k. 89.

⁵² *Ibidem*, k. 91.

⁵³ AN Kr, KW PZPR Kraków, 218, Protokoły posiedzeń egzekutywy KW PZPR w Krakowie z załącznikami 8 I – 4 III 1955, Protokół nr 7/55 posiedzenia egzekutywy KW PZPR w Krakowie z 25 II 1955 r., k. 190.

⁵⁴ *Ibidem*, k. 189.

⁵⁵ *Ibidem*, k. 190–191.

oraz lekceważenie programu partii⁵⁶. Sekretarz POP przy PUdsBP Zbigniew Zięćik nabrał śmiałości i zaatakował kierownika Topora, zarzucając mu, że „nie podszedł samokrytycznie” do swojej dotychczasowej postawy, sposobu kierowania urzędem i podległymi funkcjonariuszami⁵⁷.

Kolejnym krokiem było rozpowszechnienie wśród funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa treści uchwały KdsBP. Odbyło się to na zorganizowanej 5 kwietnia 1955 r. w Krakowie naradzie służbowej, w której uczestniczyło kierownictwo WUdsBP, kierownicy jednostek powiatowych oraz sekretarz organizacyjny KW PZPR Gabara. Dyskusja odbyła się wokół wygłoszonego przez Stypczyńskiego referatu „Na temat pracy organów bezpieczeństwa w świetle nowych wytycznych w myśl otrzymanej Uchwały i instrukcji 03 i 04/55 Komitetu ds. BP”. Większość wypowiedzi dotyczyła wdrażania nowych instrukcji, zaawansowania realizacji zarządzenia KdsBP nr 04/54, dotyczącego m.in. przeglądu i składania do archiwum spraw operacyjnych, prowadzonych przeciwko członkom PZPR, jak również eliminowania z sieci informacyjnej agentury należącej do PZPR oraz realizacji bieżących zadań w pracy operacyjnej. Poruszono również problem „destabilizacji” i „asekurantwa” w pracy aparatu bezpieczeństwa po III Plenum KC⁵⁸.

Również podczas tego spotkania ważne słowa wypowiedział Gabara. Wy tłumaczył zebrany, że chodzi o „uterenowienie” wytycznych zawartych w dokumentach KdsBP w taki sposób, aby „zrozumieć ducha politycznego III Plenum KC”. Przyznał, że w partii zdawano sobie sprawę z tego, iż może dojść do czasowej „destabilizacji” i „asekurantwa”, ale należy to czym prędzej przezwyciężyć. Jako pilną potrzebę w pracy policji politycznej wskazał „ubojowanie aparatu, realizację linii Partii na odcinku celnego bicia wroga”, w tym elemencie bowiem widać było wyraźnie zastój⁵⁹. Żeby „bić wroga”, należało go trafnie rozpoznać, a nie „uderzać na oślep”, np. wobec kułaków czy osób wywodzących się z PSL nie postępować identycznie, ale poświęcić

⁵⁶ AN Kr, KP PZPR Nowy Sącz, 5670, Protokół posiedzenia POP przy PUdsBP w Nowym Sączu z 26 II 1955 r., b.p.

⁵⁷ *Ibidem*, b.p. Na marginesie należy zaznaczyć, że organizacje partyjne przy WUdsBP w Krakowie po III Plenum KC, na swoich posiedzeniach niezwykle żywiołowo zajęły się wszystkimi problemami nurtującymi funkcjonariuszy. Na ten temat zob.: Z. Zblewski, *Główne problemy Wojewódzkiego Urzędu do spraw Bezpieczeństwa w Krakowie w przededniu Października '56*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 1, s. 153–173.

⁵⁸ AIPN Kr, Wojewódzki Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Krakowie (dalej WUdsBP Kraków), 56/3, t. 74, Protokoły odpraw naczelników wydziałów WUdsBP w Krakowie z lat 1955–1956, Protokół odprawy operacyjno-robotczej z 5 IV 1955 r., k. 58–68, 71–83.

⁵⁹ *Ibidem*, k. 69.

„Egzekutywa jest odpowiedzialna za Urząd i jego pracę”...

czas na analizę sytuacji, zachowania i wpływy konkretnych ludzi i dopiero przejść do działania⁶⁰. Na zakończenie swojego wystąpienia Gabara stwierdził: „Wszystko, co robimy w Organach BP, są to zadania postawione przez naszą Partię, które musimy wykonać”⁶¹.

Wdrażanie zaleceń dotyczących omawiania spraw bezpieczeństwa na posiedzeniach powiatowych egzektyw partii rozpoczęło się dopiero w czerwcu 1955 r. Decyzja w tej sprawie zapadła 17 czerwca 1955 r. na posiedzeniu egzekutywy KW PZPR w Krakowie. Wysłuchano wówczas sprawozdania kierownika WUdsBP na temat stanu bezpieczeństwa w województwie⁶². Warto zatrzymać się na chwilę na przebiegu tego posiedzenia, wypowiedziano bowiem tam wiele uwag odnoszących się do dotychczasowych relacji między partią a aparatem bezpieczeństwa⁶³. W dyskusji ponownie aktywny był Gabara, który m.in. stwierdził: „Uważam, że kontakt kierownika Urzędu z Sekretarzem KP musi być bardzo ścisły i dotąd, dopóki kierownik Urzędu nie zrozumie tego, że uchwały Egzekutywy KP i właściwa ocena sytuacji w terenie to skuteczny kierunek uderzenia do pracy na co dzień – dotąd robota będzie kulała”⁶⁴. Następnie mówił o rzekomym formalizmie w kontaktach między kierownikiem UB a kierownictwem PZPR na szczeblu powiatowym: „Często nasi sekretarze nie czują potrzeby pójścia do urzędu, gdyż uważają, że Urząd to inna instancja, a my inna, ale może to ulec zmianie dopiero wówczas, jeżeli my sami będziemy do tych ludzi docierać na co dzień, omawiać niektóre problemy na egzekutywach, kontrolować ich wykonawstwo oraz prawidłowo ustawiać kierownictwo do pracy”⁶⁵. Można powiedzieć, że była to istota problemu, który stał się głównym tematem dyskusji prowadzonych na spotkaniach partyjnych.

Podsumowując dyskusję, Gabara wyciągnął kilka wniosków. Po pierwsze, w związku ze zobowiązaniem egzektyw powiatowych do przygotowania posiedzeń poświęconych wysłuchaniu informacji o pracy terenowego aparatu bezpieczeństwa postulował, aby w tych posiedzeniach uczestniczyli

⁶⁰ *Ibidem*, k. 70.

⁶¹ *Ibidem*, k. 71.

⁶² Ze zwoływaniem egzekutywy, rzecz jasna, najpierw szczebla wojewódzkiego komitetu wojewódzkie się nie spieszyły, np. w Gdańsku takie posiedzenie odbyło się jeszcze później, bo 8 VII 1955 r. (zob. D. Czerwiński, „Obecnie zainteresowanie się obywatelem wymaga dowodów...”. *Analiza pracy organów bezpieczeństwa podczas egzekutywy KW PZPR w Gdańsku 9 marca 1956 roku*, „Komunizm. System – Ludzie – Dokumentacja” 2016, nr 5, s. 199).

⁶³ AN Kr, KW PZPR Kraków, 220, Protokoły posiedzeń egzekutywy KW PZPR w Krakowie z załącznikami 13 V – 27 VI 1955, Protokół nr 21/55 posiedzenia egzekutywy KW PZPR z 17 VI 1955 r., k. 236, 238.

⁶⁴ *Ibidem*, k. 240.

⁶⁵ *Ibidem*.

przedstawiciele egzekutywy KW PZPR. Po drugie, zaapelował, aby zorganizować na szczeblu wojewódzkim trzydniowe seminaria z udziałem sekretarzy POP przy terenowych jednostkach UB w celu przedyskutowania bieżących spraw i wymiany doświadczeń⁶⁶.

Tak więc dopiero po tej dacie rozpoczęły się spotkania i dyskusje w powiatach (zob. tabela 1). Z jednym wyjątkiem, którego nie sposób wytłumaczyć. W Olkuszu takie posiedzenie odbyło się już 25 maja 1955 r. Informację o stanie bezpieczeństwa przedstawił członek egzekutywy, kierownik PUdsBP Marian Banaś. Podczas dyskusji I sekretarz KP PZPR Emil Ostrowski skierował do Banasia osobliwe pytania, które świadczą o tym, że jego wiedza na temat najważniejszych bolączek i wyzwań UB była faktycznie znikoma. Ostrowski zapytał bowiem o to, „jaką pomoc udziela [PUdsBP] WUdsBP i czy pomoc ta jest wystarczająca?”, „jaką pomoc chcielibyście mieć ze strony KP?” oraz „jakie warunki mają wasi pracownicy?”⁶⁷.

W odpowiedzi Banaś przyznał, że pomoc WUdsBP jest obecnie na właściwym poziomie, funkcjonariusze wręcz się domagają przyjazdu ludzi z Krakowa, ponieważ ich wsparcie jest realne, nie takie, jak w przeszłości, gdy wszyscy takich przyjazdów się bali. Uważał on, że pomoc ze strony instancji powiatowej powinna być lepsza, wyrażać się przynajmniej obecnością jej przedstawicieli na zebraniach POP, ponieważ nowemu sekretarzowi przydałoby się wspomóżenie instruktorów bądź sekretarzy. Jeśli chodzi o warunki pracy funkcjonariuszy, to przyznał, że są niezłe, jedynym problemem był brak mieszkań. Zaznaczał jednak, że „nastrój wśród pracowników jest dobry, bojowy, nie ma tej tymczasowości, jaka była przed reorganizacją”⁶⁸.

Z analizy źródeł wynika, że pierwsze posiedzenia egzekutyw w powiatach odbyły się w trzech turach – 22 i 29 czerwca oraz 6 lipca 1955 r., z wyjątkiem wcześniejszego w Olkuszu oraz późniejszego w Miechowie (17 sierpnia). W pierwszym etapie nie odbyło się takie posiedzenie w Zakopanem, w którym działał Komitet Miejski PZPR, a jednostka UB do reorganizacji z przełomu 1954 i 1955 r. była równorzędna z powiatowym urzędem bezpieczeństwa (tam dyskusja odbyła się 11 stycznia 1956 r.), w Proszowicach, gdzie aparat bezpieczeństwa dopiero organizowano, ponieważ powiat powstał jesienią 1954 r. (posiedzenie

⁶⁶ *Ibidem*, k. 241.

⁶⁷ AN Kr, Komitet Powiatowy PZPR w Olkuszu (dalej KP PZPR Olkusz), 62, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Olkuszu z załącznikami 5 I–8 VI 1955, Protokół nr 19 posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Olkuszu z 25 V 1955 r., k. 312.

⁶⁸ *Ibidem*, k. 312.

odbyło się 15 grudnia 1955 r.), w Suchej Beskidzkiej, gdzie powiat zorganizowano 1 stycznia 1956 r. (posiedzenie egzekutywy odbyło się 27 czerwca 1956 r.). W Nowym Sączu i Tarnowie, gdzie wprawdzie nie było miejskich jednostek UB, ale funkcjonowały miejskie komitety PZPR, na posiedzeniach egzekutyw tych instancji omówiono pracę UB, skupiając się na problemach występujących jedynie w samych miastach. W Tarnowie wydarzyło się to dwukrotnie – 6 lipca 1955 r. i 5 września 1956 r., a w Nowym Sączu tylko raz – lutego 1956 r.

Ponieważ wszystkich posiedzeń egzekutyw komitetów powiatowych PZPR w województwie krakowskim, na których omawiano pracę aparatu bezpieczeństwa po III Plenum, było blisko pięćdziesiąt i szczegółowe opisanie ich przebiegu przekroczyłoby ramy tego artykułu, zostaną przedstawione ogólne wnioski, nasuwające się po lekturze tych dokumentów. Zamieszczony w tabeli wykaz tych posiedzeń wraz z datami ich zwołania wskazuje, że dokumenty posiedzeń egzekutyw w poszczególnych powiatach mogą być niekompletne. Nie da się tego wykluczyć, w większości powiatów bowiem protokoły te nie były numerowane, natomiast praktyka zwoływania kolejnych posiedzeń egzekutywy średnio raz na dwa tygodnie nie musiała być przestrzegana i posiedzenia takie odbywały się częściej lub rzadziej. Nie można również wykluczyć, że początkowy zapal kierownictw partyjnych w powiatach, aby regularnie, tzn. raz na kwartał, omawiać sprawy bezpieczeństwa na posiedzeniach egzekutyw, z czasem malał i luki widoczne w tabeli nie świadczą o braku dokumentów, lecz o bardzo nieregularnym dyskusowaniu o tych sprawach w powiatach. Tak z całą pewnością było w Dąbrowie Tarnowskiej, gdzie – jak wynika ze źródeł – pierwsze posiedzenie odbyło się 29 czerwca 1955 r., a kolejne dopiero 18 kwietnia 1956 r.⁶⁹

Regularne posiedzenia egzekutyw powiatowych, na których zajmowano się oceną pracy UB i bezpieczeństwem w powiecie, były organizowane w Brzesku. W sumie tej problematyce poświęcono pięć spotkań, z tego aż trzy w 1956 r. Na drugim biegunie znalazły się powiaty: bocheński, limanowski, nowotarSKI, proszowicki i wadowicki, w których – jak wynika z przeanalizowanych źródeł – w 1956 r. nie odbyło się żadne posiedzenie.

Na wstępie warto się po raz kolejny odwołać do słów Gabary, tym razem wypowiedzianych w dyskusji nad informacją przedstawioną przez kierownika

⁶⁹ AN Kr, KP PZPR w Dąbrowie Tarnowskiej (dalej KP PZPR Dąbrowa Tarnowska), 67, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Dąbrowie Tarnowskiej z załącznikami 4 I – 3 XII 1956, Protokół nr 6 posiedzenia egzekutywy KP PZPR z 18 IV 1956 r., k. 163; *ibidem*, Sprawozdanie z działalności PDdsBP w Dąbrowie Tarnowskiej, 17 IV 1956 r. [załącznik do protokołu nr 6 posiedzenia egzekutywy KP PZPR z 18 IV 1956 r.], k. 167.

PUdsBP, która toczyła się podczas obrad egzekutywy KP PZPR w Krakowie. „Sprawozdanie urzędu przed egzekutywą to jest coś nowego. Egzekutywa jest odpowiedzialna za urząd i jego pracę. Do tej pory to myśmy się bali, by urząd zdawał sprawozdanie, gdyż jakby to było wielką tajemnicą. Urząd powinien być jak najbliższej egzekutywy, gdyż **jak my im nie damy kierunku politycznego, to oni nie widzą wroga** [podkreślenie M.K.]”⁷⁰. Tym samym Gabara przypomniał, jaka hierarchia obowiązuje w państwie.

Zwracają uwagę dwie sprawy poruszane w dyskusjach prowadzonych podczas posiedzeń egzekutyw. Pierwsza to postawa pierwszych sekretarzy komitetów powiatowych, którzy w wielu wypadkach swoimi wypowiedziami potwierdzili to, co pojawiło się już w krytyce aparatu bezpieczeństwa, rozpoczętej przez Biuro Polityczne KC. Jeśli traktować poważnie ich wypowiedzi, to wynika z nich, że faktycznie ich wiedza na temat arkanów pracy UB oraz zainteresowanie jego sytuacją wewnętrzną, stanem kadry, poziomem jej wykształcenia ideologicznego było niewielkie. Było to o tyle dziwne, że przeciw regułą – z nielicznymi wyjątkami – była zasada, że szef powiatowej jednostki UB wchodził w skład egzekutywy KP PZPR. Można więc zadać pytanie, co stało na przeszkodzie, aby przy okazji kolejnych posiedzeń I sekretarz znalazł chwilę i porozmawiał z funkcjonariuszem o sprawach urzędu. Być może działacze partyjni uważali, że był to temat tabu i świadomie nie chcieli przekraczać pewnej granicy, pozostawiając sprawy aparatu bezpieczeństwa w gestii ludzi resortu? A może wina leżała po stronie szefów UB, którzy pierwszych sekretarzy, spotykanych przy okazji posiedzeń egzekutyw, traktowali podejrzliwie?⁷¹ Wspomniano już o pytaniach sekretarza Ostrowskiego, ale podobne wątki widać np. w wypowiedziach pierwszych sekretarzy komitetów powiatowych w Bochni – Ignacego Buchty⁷², i w Myślenicach – Karola Figury. Ten ostatni mówił wprost: „To, że tow. Odrzywołek [kierownik PUdsBP – M.K.] nie dawał do Komitetu Powiatowego żadnych informacji, to moja wina, że słabo się tego dobijałem”⁷³.

⁷⁰ AN Kr, KP PZPR Kraków, 61, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Krakowie z załącznikami 5 I – 29 VI 1955, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Krakowie odbytej z 29 VI 1955 r., k. 323.

⁷¹ Ten wątek relacji między szefami UB a sekretarzami komitetów PZPR poruszył Franciszek Mazur na naradzie w grudniu 1954 r. (*Wystąpienie członka Biura Politycznego KC PZPR Franciszka Mazura...*, s. 63).

⁷² AN Kr, KP PZPR Bochnia, 70, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Bochni 25 V – 21 IX 1955, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Bochni z 22 VI 1955 r., s. 89.

⁷³ AN Kr, KP PZPR Myślenice, 67, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Myślenicach z załącznikami 5 VI – 31 VIII 1955, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Myślenicach z 6 VII 1955 r., k. 460.

Druga sprawa dotyczyła samego aparatu bezpieczeństwa oraz funkcjonariuszy i była związana z krytyką dokonaną przez centralne władze partyjne oraz pojawieniem się uchwał i nowych instrukcji. Z dyskusji prowadzonych zwłaszcza w lecie 1955 r. wyłania się obraz instytucji sparaliżowanej, z kadrami niezdolnymi do samodzielnego funkcjonowania. Pierwszego przykładu dostarczyło posiedzenie egzekutywy w Brzesku, w którym uczestniczył zastępca naczelnika Wydziału III WUdsBP kpt. Karol Waluszkiewicz. Mówił, że sama instrukcja nie wystarczy, ponieważ „niektórzy pracownicy nie wiedzą, co robić”, i dodawał: „nasi pracownicy idąc kogoś aresztować, więcej się boją od aresztowanego”⁷⁴. W Limanowej kierownik Delegatury WUdsBP Jan Bądek tłumaczył, że po III Plenum i ukazaniu się nowej instrukcji zaczęto analizować sprawy, część składano w archiwum, inne przekwalifikowano zgodnie z nowymi wskazówkami. Z rozbijającą szczerością mówił o bezradności funkcjonariuszy wobec nowych przepisów resortowych: „Na szkoleniach przerabiamy instrukcję i dopiero teraz zaczynają pracownicy rozumieć, jak mają pracować, bo do tej pory nie wiedzieli, jak te sprawy załatwić. Początkowo tak stawiali sprawę, że nie wiedzieli, co należy zrobić i jak to prowadzić”⁷⁵. Równocześnie funkcjonariusze wykonywali bieżące zadania. Rozpoznawali rejony, w poszukiwaniu „wroga”, ale jak żalił się Bądek, „nie mamy od kogo zasięgnąć informacji”⁷⁶. Tłumaczył też, że bezpośrednio po styczniowych obradach III Plenum „wytworzyła się psychoza, że urząd nic nie wart, a w terenie to chłopci się dziwią, że jeszcze jest urząd, gdy pracownicy pokazują legitymację”⁷⁷.

W kontekście nadużyć wytkniętych organom bezpieczeństwa przez centralne władze partyjne widać, że w powiatach, owszem, dopytywano o krytykę i samokrytykę, o różne nadużycia w dotychczasowej pracy UB, ale przebieg dyskusji i zadawane pytania schodziły przede wszystkim na kwestie bezpieczeństwa i zagrożeń ze strony „wrogich elementów”. Niejednokrotnie dyskutanci oczekiwali zaostżenia represji wobec osób uznawanych za przeciwników władzy. W zasadzie na każdym posiedzeniu wskazywano „wroga” ulokowanego w konkretnym środowisku – „kułaka”, „reakcyjnego” księdza, „sabotażystę” czy

⁷⁴ AN Kr, Komitet Powiatowy PZPR w Brzesku (dalej KP PZPR Brzesko), 71, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Brzesku z załącznikami 11 V – 10 VIII 1955, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR z 22 VI 1955 r., s. 137.

⁷⁵ AN Kr, Komitet Powiatowy PZPR w Limanowej (dalej: KP PZPR Limanowa), 64, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Limanowej z załącznikami 8 IV – 29 VI 1955, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Limanowej z 29 VI 1955 r., k. 590.

⁷⁶ *Ibidem*, k. 589.

⁷⁷ *Ibidem*, k. 590.

osobę rozpowszechniającą „wrogą propagandę”. Widać też, że cele nakreślone przez centralne ogniska partii nijak miały się do oczekiwań aktywu partyjnego w powiatach. W uchwale KdsBP na pierwszy plan została wysunięta walka z działalnością wywiadów zachodnich, które na teren Polski wysyłały m.in. szpiegów rekrutujących się z polskich emigrantów⁷⁸. Tymczasem w terenie potrzeby były inne. Tam „wróg” był bardziej realny, namacalny, i chodziło o to, by aparat bezpieczeństwa się nim zajął. Na przykład członek egzekutywy KP PZPR w Brzesku Marian Lipień (ZMP) oczekiwał, że aparat bezpieczeństwa zrobi „porządek z klerem”, który według niego w kilku gromadach powiatu dezorganizował pracę zetempowców wśród młodzieży⁷⁹. Zdaniem członka egzekutywy KP PZPR w Krakowie Stanisława Okarmusa, dla władzy dużym zagrożeniem byli księża tylko dlatego, że wykonując posługę duszpasterską, angażowali młodzież w życie religijne. Właśnie takimi sprawami powinien zajmować się aparat bezpieczeństwa⁸⁰. „Wrogami” byli też świadkowie Jehowy. Dość komicznie brzmiały wypowiedzi na ich temat w dwóch sąsiadujących ze sobą powiatach, w Bochni i Brzesku⁸¹. W Brzesku sekretarz ds. propagandy Jan Jaśkowiec mówił, że „należy się zająć” nimi, ponieważ „idą do członków partii i jasno mówią, że będzie wojna i wszyscy zginą, tylko oni nie”⁸².

Gdy – nie uwzględniając uwarunkowań lokalnych – próbowano w teren przenosić wytyczne uchwały KdsBP, paraliżowało to pracę UB. Tadeusz Mrowiec, zastępca naczelnika Wydziału IV WUdsBP, który do maja 1954 r. był szefem PUBP w Limanowej, a więc znał specyfikę tego powiatu, mówił: „Urząd Bezpieczeństwa nie czuje w terenie, że kler, kułactwo wrogo oddziałują. Zwolniona jest praca operacyjna, obecnie jest mało aresztowań, szukamy tylko szpiegów i dywersantów, a perfidnej roboty kułackiej i kleru nie widzimy”⁸³. Wtórował mu I sekretarz KP Marian Cebo, który zarzucał UB

⁷⁸ Temu wątkowi wskazanemu i w uchwale, i w instrukcji nr 03 wiele miejsca poświęcił zastępca przewodniczącego KdsBP Jan Ptasieński na naradzie 29 III 1955 r. (*Referat na temat przedstawienia pracy organów bezpieczeństwa w związku z wytycznymi III Plenum KC PZPR...*, s. 90–93).

⁷⁹ AN Kr, KP PZPR Brzesko, 71, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Brzesku z załącznikami 11 V – 10 VIII 1955, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR z 22 VI 1955 r., s. 135.

⁸⁰ AN Kr, KP PZPR Kraków, 60, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Krakowie z 29 VI 1955 r., k. 322.

⁸¹ AN Kr, KP PZPR Bochnia, 70, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Bochni z 22 VI 1955 r., s. 88; AN Kr, KP PZPR Brzesko, 71, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Brzesku z 22 VI 1955 r., s. 136.

⁸² AN Kr, KP PZPR Brzesko, 71, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR z 22 VI 1955 r., s. 136.

⁸³ AN Kr, KP PZPR Limanowa, 64, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Limanowej z 29 VI 1955 r., k. 594.

brak „aktywności i bojowości”⁸⁴. W Miechowie twierdzono, że po III Plenum jego funkcjonariusze UB postępowali zbyt liberalnie z przeciwnikami władzy⁸⁵. Marian Kłobuch, I sekretarz KP, donosił, że „kułactwo podniosło głowę”, a funkcjonariusze nic z tym nie robią. Zachęcał do większej mobilizacji w „demaskowaniu wrogiej roboty kułactwa”⁸⁶.

Kolejne posiedzenia, które odbyły się jeszcze w 1955 r. (zob. tabela 1), skupiały się na funkcjonowaniu jednostek UB i dążeniu do poprawy efektywności ich pracy oraz uporania się z bieżącymi problemami, np. zapewnieniem wakatów (Limanowa⁸⁷), pracą z agenturą (Chrzanów⁸⁸), poprawą szkolenia ideologicznego funkcjonariuszy (Limanowa⁸⁹, Brzesko⁹⁰, Żywiec⁹¹) czy rozwiązaniem niepoprawnych relacji lub nawet konfliktów między UB a MO (Nowy Targ⁹², Oświęcim⁹³). To ostatnie zjawisko występowało zwłaszcza w Brzesku, gdzie komendant powiatowy MO wykorzystał forum egzekutywy do ataków na UB⁹⁴. Przy okazji warto wspomnieć, że nie odnotowano spięć między kierownikami

⁸⁴ *Ibidem*, k. 596.

⁸⁵ AN Kr, Komitet Powiatowy PZPR w Miechowie (dalej KP PZPR Miechów), 70, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Miechowie z załącznikami 18 V – 28 IX 1955, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Miechowie odbytego z 17 VIII 1955 r., k. 491. Szerzej na temat relacji między partią a UB w pow. miechowskim zob.: E. Pietrzyk-Dąbrowska, „Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego/Powiatowy Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego jako element systemu lokalnej władzy w latach 1944–1956 na przykładzie powiatu miechowskiego”, Kraków 2022, s. 236–240, mps rozprawy doktorskiej napisanej pod kierunkiem dr. hab. F. Musiała, zob.: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj4NWckaCBaxWoLBAIHedkBSMQFnoECCMQAQ&url=https%3A%2F%2Fignatium.edu.pl%2Fstorage%2Ffiles%2FApril2022%2FRozprawa%2520doktorska%2520EPD.pdf&usq=A0vVaw0BD80l60NwFTC2F95_5Rj3&opi=89978449 (dostęp 6 IX 2023 r.).

⁸⁶ AN Kr, KP PZPR Miechów, 70, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Miechowie z 17 VIII 1955 r., k. 492.

⁸⁷ AN Kr, KP PZPR Limanowa, 66, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Limanowej z załącznikami 28 IX – 31 XII 1955, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Limanowej z 26 X 1955 r., k. 1109.

⁸⁸ AN Kr, KP PZPR Chrzanów, 76, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Chrzanowie z załącznikami 5 X – 17 XII 1955, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Chrzanowie z 14 XII 1955 r., s. 155–157.

⁸⁹ AN Kr, KP PZPR Limanowa, 66, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Limanowej z 26 X 1955 r., k. 1109.

⁹⁰ AN Kr, KP PZPR Brzesko, 72, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Brzesku z załącznikami 24 VIII – 27 XII 1955, Protokół nr 46 posiedzenia egzekutywy KP PZPR z 7 XII 1955 r., s. 248.

⁹¹ AN Kr, KP PZPR Żywiec, 67, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Żywcu z załącznikami 29 VI – 28 XII 1955, Protokół nr 44/55 posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Żywcu z 2 XI 1955 r., k. 748.

⁹² AN Kr, KP PZPR Nowy Targ, 68, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Nowym Targu z załącznikami 3 I – 31 XII 1955, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Nowym Targu z 14 XII 1955 r., k. 505–508.

⁹³ AN Kr, KP PZPR Oświęcim, 59, Protokoły posiedzeń KP PZPR w Oświęcimiu z załącznikami 5 I – 21 XII 1955, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Oświęcimiu z 5 X 1955 r., k. 314.

⁹⁴ AN Kr, KP PZPR Brzesko, 72, Protokół nr 46 posiedzenia egzekutywy KP PZPR z 7 XII 1955 r., s. 247–248.

terenowych jednostek UB a pierwszymi sekretarzami KP PZPR podczas posiedzeń. Tak przynajmniej wynika z zachowanych źródeł⁹⁵.

Jednak fundamentalne znaczenie miało zmobilizowanie aparatu bezpieczeństwa do skutecznego przeciwdziałania zdiagnozowanym w powiatach negatywnym zjawiskom utrudniającym realizację polityki partii. Oczekiwano np., że funkcjonariusze UB będą wspierać organizacje partyjne w spółdzielniach produkcyjnych (Kraków⁹⁶, Nowy Sącz⁹⁷) i zajmą się słuchaczami „Bi bi si” – „siewcami wrogiej propagandy”⁹⁸. Stanisław Spyt, I sekretarz KP PZPR w Chrzanowie, mówił, że „sprawa zabezpieczenia politycznego musi być mocno postawiona, a tym samym, jeżeli aktyw Milicji [i] Bezpieczeństwa będzie dobrze zorganizowany, to przyczyni się nam do likwidacji wrogiej działalności i niedociągnięć”⁹⁹.

Wydaje się, że ten pierwszy etap realizacji uchwały III Plenum i zaleceń wojewódzkiej instancji partyjnej w Krakowie, gdy rzeczywiście egzekutywy powiatowe zajęły się pracą aparatu bezpieczeństwa i jego wewnętrzną sytuacją, skończył się w pierwszym kwartale 1956 r.

Obradujący w lutym 1956 r. w Moskwie XX Zjazd KPZR i tajny referat Nikity Chruszczowa „O kulcie jednostki i jego następstwach” otworzyły kolejny etap przemian w PRL, na co miała również wpływ śmierć Bieruta¹⁰⁰. „Uterenowienie” treści referatu Chruszczowa, które zapoczątkowano w kwietniu 1956 r., postawiło lokalny aparat partyjny przed nowymi wyzwaniem¹⁰¹. Poruszenie szerokich kręgów społecznych treścią referatu sprawiło, że w ogniu krytyki oprócz władz partyjnych stanął ponownie aparat bezpieczeństwa, który był atakowany także przez tzw. doły partyjne. Kierownictwo partyjne rozumiało, że „aktywizacja wroga”, która zagrażała władzy,

⁹⁵ W omawianym okresie do konfliktu, którego podłożem był apodyktyczny styl rządzenia przez I sekretarza, doszło np. w powiecie zielonogórskim (zob. B. Halczak, *Konflikt między I sekretarzem Komitetu Powiatowego PZPR w Zielonej Górze i szefem Urzędu Bezpieczeństwa w 1956 roku*, „Studia Zachodnie” 2011, nr 13, s. 257–262).

⁹⁶ AN Kr, KP PZPR Kraków, 62, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Krakowie z załącznikami 6 VII – 30 XII 1955, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Krakowie z 7 XII 1955 r., k. 706.

⁹⁷ AN Kr, KP PZPR Nowy Sącz, 78, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Nowym Sączu z załącznikami, Protokół nr 8 posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Nowym Sączu z 28 IX 1955 r., s. 189.

⁹⁸ AN Kr, KP PZPR Żywiec, 67, Protokół nr 44/55 posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Żywcu z 2 XI 1955 r., k. 748.

⁹⁹ AN Kr, KP PZPR Chrzanów, 76, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Chrzanowie z 14 XII 1955 r., s. 162.

¹⁰⁰ A. Friszke, *Rok 1956* [w:] *Centrum władzy w Polsce 1948–1970*, red. A. Paczkowski, Warszawa 2003, s. 171–189.

¹⁰¹ J. Kwiek, *Rok 1956 w Krakowie i województwie. Wybrane problemy*, Kraków 1999, s. 12, 15–18.

wymagała reakcji aparatu bezpieczeństwa. Członek egzekutywy KP PZPR w Dąbrowie Tarnowskiej Michał Fortuna (przewodniczący PPRN) podczas posiedzenia egzekutywy 18 kwietnia 1956 r. stwierdził, że należy to zjawisko powstrzymać, a partia musi stanąć po stronie policji politycznej. „Jak będziemy bić w UB, to reakcja będzie się starała bić w członków partii”¹⁰². Podobnego zdania był I sekretarz Kazimierz Pilch, który przekonywał zebranych, że „Urząd Bezpieczeństwa jest nam potrzebny”¹⁰³. Zjawiskiem, które należało zahamować, była ogarniająca funkcjonariuszy UB niepewność co do ich przyszłości, wynikająca z komentarzy lub pogłosek o potrzebie likwidacji aparatu bezpieczeństwa¹⁰⁴. Po tragicznych wydarzeniach w Poznaniu i obradach VII Plenum KC PZPR w lipcu 1956 r. zwracano uwagę na konieczność nadania dynamiki pracy UB i właściwego jej ukierunkowania, odnotowano bowiem „tendencje [do] wygodnictwa, wymigiwania się od odpowiedzialności, ograniczania dnia pracy”¹⁰⁵.

Zaskakujące jest to, że na nielicznych w drugim półroczu 1956 r. posiedzeniach egzekutyw, podczas których dyskutowano nad problemami bezpieczeństwa i pracy policji politycznej, w niewielkim stopniu zajmowano się nastrojami funkcjonariuszy, związanymi z powszechną krytyką społeczną i głosami o potrzebie likwidacji policji politycznej. Spotkania te starano się raczej wykorzystać do analizy aktualnej sytuacji politycznej i definiowania zadań UB, także w kontekście zaplanowanych na 16 grudnia 1956 r. wyborów do sejmu, które ostatecznie odbyły się 19 stycznia 1957 r.¹⁰⁶ Najdobitniej na problemy bezpieczeństwa, wynikające z bieżącej sytuacji w kraju, zwrócono uwagę w Chrzanowie. Tam członek egzekutywy KP PZPR Aleksander Kuciel alarmował o braku jakiegokolwiek posłuchu dla funkcjonariuszy w społeczeń-

¹⁰² Cyt za: J. Kwiek, *Rok 1956...*, s. 12.

¹⁰³ AN Kr, KP PZPR Dąbrowa Tarnowska, 67, Protokół nr 6 posiedzenia egzekutywy KP PZPR z 18 IV 1956 r., k. 165.

¹⁰⁴ J. Kwiek, *Rok 1956...*, s. 12; AN Kr, KP PZPR Brzesko, 74, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Brzesku z załącznikami 17 IV – 1 VIII 1956, Protokół nr 28 posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Brzesku odbytej z 4 VII 1956 r., s. 217–218.

¹⁰⁵ AN Kr, KP PZPR Myślenice, 70, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Myślenicach z załącznikami 2 V – 18 XII 1956, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Myślenicach z 22 VIII 1956 r., k. 483.

¹⁰⁶ AN Kr, KP PZPR Kraków, 64, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Krakowie z załącznikami 11 VII – 27 XII 1956, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Krakowie z 21 IX 1956 r., k. 319; AN Kr, KP PZPR Brzesko, 75, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Brzesku z załącznikami 8 VIII – 17 XII 1956, Protokół nr 40 posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Brzesku z 10 X 1956 r., s. 120; AN Kr, KP PZPR Myślenice, 70, Protokół posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Myślenicach z 22 VIII 1956 r., k. 486; J. Kwiek, *Rok 1956...*, s. 135.

stwie. „Ludzie się ich teraz nie boją, jak to było poprzednio, a oni tego nie mogą zrozumieć”¹⁰⁷. Obserwujący to członkowie egzekutywy oczekiwali, że kierownictwo KP będzie wspierać funkcjonariuszy, wyjaśniać potrzebę istnienia instytucji, w której pracowali¹⁰⁸.

III Plenum KC PZPR dało powiatowym instancjom partyjnym narzędzie do wzmocnienia kontroli nad policją polityczną i wykorzystania tej instytucji do bieżących celów politycznych w skali mikro, czyli zwalczania krytyków i przeciwników partii. Można powiedzieć, że „wróg” istniał przez cały czas, ale błędem aparatu bezpieczeństwa było zwalczanie go według własnego uznania, a przecież partia miała monopol na jego definiowanie. O tym towarzysze z bezpieczeństwa zapomnieli, i właśnie to starano się im wytłumaczyć po III Plenum. Mówił o tym m.in. sekretarz Gabara. Ośmieliło to członków egzekutyw, którzy dotąd nie mieli okazji, by w takim stopniu wgłębiać się w arkana pracy aparatu bezpieczeństwa. Jednak z czasem zainteresowanie sytuacją wewnątrz aparatu bezpieczeństwa malało. Wytknął to władzom partyjnym w Dąbrowie Tarnowskiej sekretarz POP przy tamtejszej jednostce UB, Stanisław Stelmach. Mówił, że w komórce partyjnej w UB I sekretarz KP był tylko raz – na zebraniu wyborczym¹⁰⁹. Podobne pretensje, tyle że wyrażone podczas obrad plenarnych KP PZPR w Limanowej, miał kierownik PDdsBP Bądek. W swoim wystąpieniu stwierdził, że podczas pierwszego posiedzenia egzekutywy, kiedy składał sprawozdanie z pracy UB (29 czerwca 1955 r.), I sekretarz zapewnił go, że kierownictwo będzie mu udzielało pomocy, lecz jej w ogóle nie otrzymał¹¹⁰. Odnotowano jednak zróżnicowane postawy kierownictwa partyjnego w powiatach, np. Witold Adamuszek, I sekretarz KP PZPR w Nowym Sączu, angażował się w sprawy UB. Uczestniczył w inspekcji, którą przedstawiciele WUdsBP w Krakowie przeprowadzili w tamtejszym UBP. Mało tego, w obecności inspektorów z Krakowa skrytykował pracę UB na „odcinku zwalczania reakcyjnego kleru”, co powtórzył na zwołanym niedługo

¹⁰⁷ AN Kr, KP PZPR Chrzanów, 79, Protokoły posiedzeń egzekutywy KP PZPR w Chrzanowie z załącznikami 13 VI – 28 XII 1956, Protokół nr 31 posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Chrzanowie z 19 X 1956 r., k. 223.

¹⁰⁸ *Ibidem*, k. 223–224.

¹⁰⁹ AN Kr, KP PZPR Dąbrowa Tarnowska, 67, Protokół nr 6 posiedzenia egzekutywy KP PZPR z 18 IV 1956 r., k. 165.

¹¹⁰ AN Kr, KP PZPR Limanowa, 30, Protokoły posiedzeń plenarnych KP PZPR w Limanowej z załącznikami 27 I – 22 XI 1956, Protokół plenum KP PZPR w Limanowej z 9 V 1956 r., k. 94.

potem posiedzeniu egzekutywy KP, zarzucając policji politycznej liberalizm w podejściu do przeciwników politycznych¹¹¹.

Dyskusje wokół aparatu bezpieczeństwa toczone się w 1955 r. skupiły się na jego dysfunkcjach, „łamaniu praworządności”, korelacji między „linią” partii a zadaniami UB i mobilizowaniu go przez aktyw partyjny do zwalczania wciąż aktywnego „wroga”. Wydarzenia z 1956 r. (XX Zjazd KC KPZR, śmierć Bieruta, Poznański Czerwiec '56) spowodowały przyspieszenie na scenie politycznej w Polsce. Przed lokalnymi władzami partyjnymi stanęły inne wyzwania (m.in. sprawy personalne w lokalnym aparacie władzy, ożywienie społeczne), co sprawiło, że miały one mniej czasu bądź chęci, by zajmować się samą policją polityczną, czego wyrazem była stosunkowo niewielka liczba posiedzeń poświęconych informacjom składanym przez kierownictwo powiatowych jednostek UB (zob. tabela 1).

Znamienne jest również to, że między 28 listopada 1956 r., kiedy weszła w życie ustawa z 13 listopada O zmianie organizacji naczelných organów administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa publicznego, likwidująca KdsBP i terenowe jednostki UB, a 1 stycznia 1957 r., kiedy formalnie w powiatach rozpoczęła działalność Służba Bezpieczeństwa, w żadnym powiecie województwa na posiedzeniach egzekutyw nie debatowano o sprawach aparatu bezpieczeństwa. Wyjątkiem były obrady egzekutywy KP PZPR w Krakowie, podczas których – dzień po uchwaleniu wspomnianej ustawy – bez dyskusji poparto rezolucję podjętą przez POP przy PUdsBP, będącą reakcją na uchwałę KZ PZPR przy WUdsBP W sprawie zabezpieczenia warunków pracownikom Urzędu, którzy mieli zostać zwolnieni z resortu z powodu reorganizacji¹¹².

¹¹¹ M. Kasprzycki, *Organ ładu i spokoju w rękach demokracji... Aparat bezpieczeństwa w powiecie nowosądeckim w latach 1945–1975*, Kraków 2020, s. 227.

¹¹² AN Kr, KP PZPR Kraków, 64, Protokół posiedzenia egzekutywy KP z 14 XI 1956 r., k. 350; *ibidem*, Rezolucja POP przy PUdsBP w Krakowie, 12 XI 1956 r. [załącznik do protokołu posiedzenia egzekutywy KP z 14 XI 1956 r.], k. 351–352.

Tabela 1. Wykaz posiedzeń egzekutyw powiatowych, na których omawiano sprawozdania z pracy UB¹¹³

Powiat	Kategoria Urzędu	I posiedzenie w 1955	Kolejne posiedzenia w 1955	I kwartał 1956	II kwartał 1956	III kwartał 1956	IV kw. 1956
Bochnia	DWUdsBP/PDdsBP	22 VI 1955	21 IX 1955				
Brzesko	DWUdsBP/PDdsBP	22 VI 1955	7 XII 1955		4 IV 1956	4 VII 1956	10 X 1956
Chrzanów	PUdsBP	22 VI 1955	14 XII 1955				19 X 1956
Dąbrowa T.	DWUdsBP/PDdsBP	29 VI 1955	–		18 IV 1956	–	
Kraków	PUdsBP	29 VI 1955	7 XII 1955			21 IX 1956	
Limanowa	DWUdsBP/PDdsBP	29 VI 1955	26 X 1955				
Miechów	PUdsBP	17 VIII 1955	–	14 III 1956			
Myślenice	PUdsBP/PDdsBP	6 VII 1955	–			22 VIII 1956	

¹¹³ Ponieważ wypisanie w tabeli sygnatur wszystkich jednostek archiwalnych, w których znajdują się protokoły, zajęłoby dużo miejsca, podaję je w przypisie: AN Kr; KP PZPR Kraków, 61, 62, 64; KP PZPR Limanowa, 64, 66; KP PZPR Miechów, 70, 72; KP PZPR Myślenice, 67, 68, 70; KP PZPR Nowy Sącz, 76, 78, 80, 264; KP PZPR Nowy Targ, 68, 69; KP PZPR Olkusz, 62, 63, 65; KP PZPR Oświęcim, 59, 60; KP PZPR Proszowice, 43; KP PZPR Sucha Beskidzka, 37; KP PZPR Tarnów, 85, 86, 201, 204; KP PZPR Wadowice, 74, 75; KP PZPR Żywiec, 66, 67, 69; KP PZPR Zakopane, 67.

„Egzekutywa jest odpowiedzialna za Urząd i jego pracę”...

Powiat	Kategoria Urzędu	I posiedzenie w 1955	Kolejne posiedzenia w 1955	I kwartał 1956	II kwartał 1956	III kwartał 1956	IV kwartał 1956
Nowy Sącz p.	PUdsBP	29 VI 1955	28 IX 1955	11 I 1956			
Nowy Sącz m.	PUdsBP			1 II 1956			
Nowy Targ	PUdsBP	22 VI 1955	14 XII 1955				
Olkusz	PUdsBP	25 V 1955	28 IX 1955			25 VII 1956	17 X 1956
Oświęcim	PUdsBP	22 VI 1955	5 X 1955	21 III 1956			
Proszowice ¹¹⁴	DWUdsBP/PDdsBP		15 XII 1955		27 VI 1956		
Sucha B. ¹¹⁵	PDdsBP						
Tarnów p.	PUdsBP	22 VI 1955		16 II 1956			
Tarnów m.	PUdsBP	6 VII 1955				5 IX 1956	
Wadowice	PUdsBP	6 VII 1955	14 XII 1955			-	
Żywiec	PUdsBP	29 VI 1955	2 XI 1955			-	17 X 1956
Zakopane	DWUdsBP		-	11 I 1956		-	-

¹¹⁴ Powiat utworzony 1 X 1954 r.

¹¹⁵ Powiat utworzony 1 I 1956 r.

Bibliografia

ŹRÓDŁA

Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie, Wojewódzki Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Krakowie.

Archiwum Narodowe w Krakowie, KW PZPR w Krakowie, Wojewódzka Komisja Kontroli Partyjnej, KP PZPR Kraków; KP PZPR Limanowa; KP PZPR Miechów; KP PZPR Myślenice; KP PZPR Nowy Sącz; KP PZPR Nowy Targ; KP PZPR Olkusz; KP PZPR Oświęcim; KP PZPR Proszowice; KP PZPR Sucha Beskidzka; KP PZPR Tarnów; KP PZPR Wadowice; KP PZPR Zakopane; KP PZPR Żywiec.

Prasa

„Gazeta Krakowska” 1955.

„Echo Limanowskie” 1955.

„Wiadomości Sądeckie” 1955.

„Życie Partii” 1955.

Źródła opublikowane

Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1954–1956. Taktyka, strategia, metody, wstęp A. Paczkowski, wybór i oprac. G. Majchrzak, A. Paczkowski, Warszawa 2001.

Dokumenty programowe polskiego ruchu robotniczego 1878–1984, red. N. Kołomańczyk, B. Syzdek, wybór i oprac. J. Jakubowski, A. Kocharński, W. Kowalski, Warszawa 1986.

Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa (1945–1989), oprac. T. Ruzikowski, Warszawa 2004.

Uchwały Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej od II do III Zjazdu, Warszawa 1959.

OPRACOWANIA

Czerwiński D., „Obecnie zainteresowanie się obywatelem wymaga dowodów...”. *Analiza pracy organów bezpieczeństwa podczas egzekutywy KW PZPR w Gdańsku 9 marca 1956 roku*, „Komunizm. System – Ludzie – Dokumentacja” 2016, nr 5.

Czerwiński D., *Czas przemian i niepewności. Aparat bezpieczeństwa w Polsce Ludowej 1953–1956* [w:] *Między śmiercią Stalina a powrotem Gomułki. Studia*, red. S. Ligarski, M. Mazur, Szczecin 2020.

Dudek A., Paczkowski A., *Polska. Organizacja i struktura organów bezpieczeństwa* [w:] *Czekiści. Organy bezpieczeństwa w europejskich krajach bloku sowieckiego 1944–1989*, red. K. Persak, Ł. Kamiński, Warszawa 2010.

- Frazik W., *Struktura organizacyjna Urzędu Bezpieczeństwa w województwie krakowskim w latach 1945–1956 w świetle aktów normatywnych* [w:] *Strażnicy sowieckiego imperium. Urząd Bezpieczeństwa i Służba Bezpieczeństwa w Małopolsce 1945–1990*, red. F. Musiał, M. Wenklar (seria „Bezpieka przeciw Małopolanom”, t. 1), Kraków 2009.
- Friszke A., *Rok 1956* [w:] *Centrum władzy w Polsce 1948–1970*, red. A. Paczkowski, Warszawa 2003.
- Gieszczyński W., *Kryzys aparatu bezpieczeństwa w latach 1954–1956 (na przykładzie województwa olsztyńskiego)*, „Echa Przeszłości” 2017, t. 18.
- Halczak B., *Konflikt między I sekretarzem Komitetu Powiatowego PZPR w Zielonej Górze i szefem Urzędu Bezpieczeństwa w 1956 roku*, „Studia Zachodnie” 2011, nr 13.
- Hilger A., *Związek Sowietki 1945–1991* [w:] *Czekiści. Organy bezpieczeństwa w europejskich krajach bloku sowieckiego 1944–1989*, red. K. Persak, Ł. Kamiński, Warszawa 2010.
- Kasprzycki M., *Organ ładu i spokoju w rękach demokracji... Aparat bezpieczeństwa w powiecie nowosądeckim w latach 1945–1975*, Kraków 2020.
- Kwiek J., *Rok 1956 w Krakowie i województwie. Wybrane problemy*, Kraków 1999.
- Kurpierz T., *Schyłek stalinizmu i początek odwilży (1953–1955)* (seria „Czas przełomu. Destalinizacja, rok 1956 i koniec odwilży w województwie stalinogrodzkim/katowickim (1953–1961)”, t. 1), Warszawa–Katowice 2023.
- Kutkowski A., *Polityka karna władz PRL w 1953 r. – jej wyznaczniki i konsekwencje* [w:] *Yesterday. Studia z historii najnowszej. Księga dedykowana prof. Jerzemu Eislerowi w 65. rocznicę urodzin*, red. J. Olaszek, A. Dudek, Ł. Kamiński, K. Kosiński, M. Przeperski, K. Rokicki, P. Sasanka, R. Spatek, S. Stępień, Warszawa 2017.
- Kutkowski A., *Polskie rehabilitacje. Wybrane zagadnienia polityki karnej władz PRL w latach 1953–1957*, Lublin 2021.
- Paczkowski A., *Aparat bezpieczeństwa w latach odwilży – casus Polski*, „Zeszyty Historyczne” (Paryż) 1995, z. 114.
- Paczkowski A., *PZPR a aparat bezpieczeństwa* [w:] *PZPR jako machina władzy*, red. D. Stola, K. Persak, Warszawa 2012.
- Paczkowski A., *Rok 1956 jako cezura w historii aparatu bezpieczeństwa* [w:] *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin, księga druga*, Białystok–Katowice 2010.
- Paczkowski A., *Trzy twarze Józefa Światły. Przyczynek do historii komunizmu w Polsce*, Warszawa 2009.
- Pietrzyk-Dąbrowska E., *„Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego / Powiatowy Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego jako element systemu lokalnej władzy w latach 1944–1956 na przykładzie powiatu miechowskiego”*, Kraków 2022 (mps rozprawy doktorskiej napisanej pod kierunkiem dr. hab. F. Musiała).
- Romanowska E., *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza wobec problemu rozliczeń zbrodni stalinowskich 1956–1957* [w:] *W imię przyszłości partii. Procesy o łamanie tzw. praworządności socjalistycznej 1956–1957. Artykuły*, red. W. Muszyński, Warszawa 2021.

Marcin Kasprzycki

Skrzypek A., *Mechanizmy uzależnienia. Stosunki polsko-radzieckie 1944–1957*, Pułtusk 2002.

Spatek R., *„Komuniści przeciwko komunistom”. Poszukiwanie wroga wewnętrznego w kierownictwie partii komunistycznej w Polsce w latach 1948–1956*, Warszawa–Poznań 2014.

Spatek R., Śledztwa i procesy rozliczeniowe wyższej kadry Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego oraz ich skutki (1954–1964) [w:] *W imię przyszłości partii. Procesy o łamanie tzw. praworządności socjalistycznej 1956–1957. Artykuły*, red. W. Muszyński, Warszawa 2021.

Ważniewski W., *Władza i polityka w Polsce 1944–1956*, Siedlce 2001.

Zblewski Z., *Główne problemy Wojewódzkiego Urzędu do spraw Bezpieczeństwa w Krakowie w przededniu Października '56*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 1.

„Egzekutywa jest odpowiedzialna za Urząd i jego pracę”. Realizacja przez komitety powiatowe PZPR w województwie krakowskim (1955–1956) uchwały III Plenum KC PZPR w sprawie pracy organów bezpieczeństwa

W artykule omówiono realizację przez powiatowe instancje partyjne w województwie krakowskim wytycznych uchwały III Plenum KC PZPR ze stycznia 1955 r. w związku z reorganizacją aparatu bezpieczeństwa na przełomie 1954 i 1955 r. Przedstawiono w nim etapy stosowania się do zaleceń centralnego kierownictwa partii, z uwzględnieniem roli KW PZPR w Krakowie w tym procesie. Zwrócono uwagę na problemy poruszane na poszczególnych posiedzeniach egzektyw powiatowych, aktywność działaczy PZPR w mobilizowaniu policji politycznej do zwalczania przeciwników władzy oraz przeanalizowano zasięg tej akcji w latach 1955–1956. Do artykułu dołączono tabelę, w której zamieszczono daty posiedzeń egzekutywy, na których w latach 1955–1956 omawiano w powiatach sprawy bezpieczeństwa i oceniano funkcjonowanie terenowych jednostek UB.

SŁOWA KLUCZOWE: Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, województwo krakowskie, powiaty, aparat bezpieczeństwa, uchwała III Plenum KC PZPR

Marcin Kasprzycki – historyk, politolog, doktor, pracownik Oddziałowego Biura Badań Historycznych Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie. Zajmuje się dziejami lokalnego aparatu bezpieczeństwa, podziemia niepodległościowego w Małopolsce, a także działaniami aparatu władzy wobec Kościoła katolickiego w województwie krakowskim (do 1975 r.) i nowosądeckim (1975–1990). Autor m.in. monografii *Organ*

„Egzekutywa jest odpowiedzialna za Urząd i jego pracę”...

ładu i spokoju w rękach demokracji... Aparat bezpieczeństwa w powiecie nowosądeckim w latach 1945–1975 (Kraków 2020), wydawca tomu *Konfederacja Polski Niepodległej w Krakowie w latach 1979–1990. Wybór dokumentów* (Kraków 2009).

**“The Executive is responsible for the Office and its work”.
Implementation by district committees of the PZPR in
the Cracow province (1955–1956) of the resolution
of the Third Plenum of the Central Committee of the PZPR
on the work of the security organs**

The article discusses the implementation by district party structures in the Cracow province of the guidelines of the January 1955 resolution of the Third Plenum of the Central Committee of the PZPR in connection with the reorganization of the security apparatus in late 1954 and early 1955. It presents the stages of compliance with the recommendations of the central party leadership, taking into account the role of the Central Committee of the PZPR in Cracow in this process. Attention was paid to the problems raised at individual county executive meetings, the activity of PZPR activists in mobilizing the political police to combat opponents of the government, and in addition the extent of this action in 1955–1956 was analyzed. The article is accompanied by a table that includes the dates of executive meetings at which, in 1955–1956, security issues were discussed in the counties and the functioning of the field units of the UB was evaluated.

KEYWORDS: Polish United Workers’ Party, Cracow province, districts, security apparatus, resolution of the Third Plenum of the Central Committee of the Polish United Workers’ Party (PZPR)

Marcin Kasprzycki – historian, political scientist, PhD, employee of the Branch Historical Research Office of the Institute of National Remembrance in Cracow. His research deals with the history of the local security apparatus, the independence underground in Małopolska, as well as the actions of the government apparatus against the Catholic Church in the Cracow (until 1975) and Nowy Sącz (1975–1990) provinces. Author, among others, of the monograph *Organ ładu i spokoju w rękach demokracji... Aparat bezpieczeństwa w powiecie nowosądeckim w latach 1945–1975* [Organ of Order and Peace in the Hands of Democracy... The Security Apparatus in the Nowy Sącz District in 1945–1975] (Cracow 2020), publisher of the volume *Konfederacja Polski Niepodległej w Krakowie w latach 1979–1990. Wybór dokumentów* [Confederation of Independent Poland in Cracow in 1979–1990. Selection of documents] (Cracow 2009).